
"GOD MOET BEVRIJD WORDEN!"

EEN HINDU - BEVRIJDINGSBEWEGING IN AYODHYA

P. VAN DER VEER

Ayodhya, de geboorteplaats van de Hindu-god Ram, ligt op ongeveer 120 kilometer ten oosten van Lucknow, de hoofdstad van de Noord-Indiase deelstaat Uttar Pradesh.¹ Het is een pelgrimsoord, gelegen aan de heilige rivier Sarayu, waarvan de oevers door een moderne, in 1964 gebouwde brug verbonden zijn. Op zaterdagavond 6 oktober van het vorig jaar stonden op die brug groepjes ingezetenen van Ayodhya rustig met elkaar te praten en grapjes te maken. Te oordelen naar de uitdossing en beschildering was het merendeel *sadhu* (monnik). Nu is de brug over de Sarayu allerm minst een soort gezellig dorpsplein, waar men samenkomt om de dingen van de dag door te nemen. Het is er winderig en de rust, die in een heilige plaats zou moeten heersen, wordt hier voortdurend verstoord door vrachtwagens die van de brug gebruik maken. Bovendien houden de *sadhus* van Ayodhya ervan een actieve indruk te maken, wanneer je hen buiten hun tempels aantreft. Er was dus iets aan de hand. Bij navraag bleek dat men wachtte op een processie uit Sitamarhi in Bihar, de geboorteplaats van Rams gemalin Sita. Deze processie had een eigenaardige naam: *Ram Janmabhumi Mukti Yajna*, letterlijk 'een offer om de geboortegrond van Ram te bevrijden'. Het was dus een religieuze processie met een activistische inslag. Wat met die bevrijding van de geboortegrond bedoeld werd was niet moeilijk te raden, aangezien er sinds de zestiende eeuw een moskee staat op de geboortegrond van Ram. Eigenaardig was alleen dat men deze plaats blijkbaar wilde bevrijden met deze kleine groepjes *sadhus*, terwijl iedereen toch wist, dat al vanaf de Onafhankelijkheid politie de geboortegrond bewaakte. Deze wacht was weliswaar niet indrukwekkend, maar een gewelddadige en verhitte massa om hem op de vlucht te jagen was hier in nog geen velden of wegen te bekennen.

Toen de processie eindelijk tegen een uur of elf met zo'n vier uur vertraging op de brug arriveerde, viel ook die tegen: een paar trucks met schreeuwende mensen en een paar luxe auto's, volgepropt met *sadhus*. *Pièce de résistance* van het geheel was een truck met daarop de beelden van Ram en Sita onder een groot spandoek met de leus *Bharat Mata ki Jay*, leve Moeder-India. Het was duidelijk niet de bedoeling de moskee stormenderhand te nemen, het

geheel bleef een religieuze processie met Hindu-nationalistische leuzen. De wachtenden werden opgeroepen om de volgende dag in de middag samen te komen op de rivieroever voor een programma met offers en toespraken.

De volgende dag bleek er inderdaad een groot platform opgericht te zijn op een braakliggend terrein aan de rivier. Op de voorkant van dat platform, dat zich enkele meters boven de grond verhief, was een spandoek bevestigd met de bovengenoemde tekst *Ram Janmabhumi Mukti Jayjina* en een voorstelling van een rij Moslims met tulbanden en kromzwaarden aan de ene kant en een rij ongewapende *sadhus* aan de andere kant. Op het platform nam een vrij groot gezelschap van nogal dikdoenerige religieuze leiders plaats, terwijl voor het platform een ruimte was ingeruimd voor de pers. Het toegestroomde publiek viel mij niet mee. Naar mijn schatting waren er vijf- tot zevenduizend mensen, een aantal dat in de Hindu-kranten werd opgeblazen tot zo'n vijftig-duizend en zelfs in één krant tot honderdduizend! Ondanks het feit dat er flink propaganda was gemaakt voor deze bijeenkomst, was Ayodhya en omgeving nu niet direct enthousiast uitgestroomd. Dit verhinderde de op het podium gezeten en echter niet lange toespraken af te steken met steeds weer dezelfde argumenten. Het Indiase publiek kon daar overigens wel tegen aanmake er een soort picknick van. Volgens theorieën over de 'massa in de geschiedenis' moet je je bij een dergelijke gelegenheid als onderzoeker bezig houden met de gezichten in de menigte; wie zijn het en waar komen ze vandaan? Historici kunnen dat echter waarschijnlijk alleen maar wanneer er iets fout loopt, bijvoorbeeld wanneer er politierapporten geschreven worden met de verslagen van ooggetuigen. In dit geval liep er niets 'mis' en dan is een duizendkoppige menigte al snel te veel voor het traceren van de *faces in the crowd*. Wel kon ik eenvoudig nagaan wie er wel en natuurlijk wie er niet op het podium hadden plaatsgenomen.

Allereerst spraken twee functionarissen van de *Vishva Hindu Parishad* (VHP) de organisatie die het initiatief tot de bevrijdingsbeweging had genomen. Deze 'Vergadering van alle Hindus' wordt wel eens een mantelorganisatie van de vroegere politieke partij Jan Sangh en de militante vleugel daarvan, de *Rastriya Swayamsevak Sangh* (RSS) genoemd. Ik ben daar zelf niet van overtuigd. Wel is duidelijk, dat een mengsel van Hinduïstische en nationalistische symbolen de kern vormen van een ideologie van alle drie genoemde organisaties. De ontstaansgeschiedenis van de VHP verschilt echter van die van de Jan Sangh en RSS, omdat hij opgericht is door universalistische ingestelde *sadhus*, zoals Swami Chinmayanand, politici uit de conservatieve Hindu-vleugel van de *Congress (I)*, en – heel interessant – vertegenwoordigers van de Jains, Buddhisten en Sikhs(sic), die blijkbaar geen bezwaar hadden ingelijfd te worden bij een nationalistische Hindu-beweging.² Een streven naar eenheid onder de Hindus is steeds de kern geweest van de VHP, maar erg succesvol was de beweging sinds de oprichting in 1964 niet. In 1983 organiseerde de VHP echter tochten, die vanuit Hardwar in het noordwesten, Gangasagar in het noordoosten, Pashupatinath in Nepal en Kanyakumari in het zuiden door India gingen. In deze zogeheten *Ekatmatayajna* werden enorme bronzen potten meegenomen met Ganges water, dat mensen in dorpen voor een klein bedrag konden kopen, wanneer ze wat lokaal heilig water terugstorten. Zo waren de potten na verloop van tijd gevuld met een mengsel van Ganges water en

heilig water uit allerlei streken van India, wat op niet mis te verstane wijze de eenheid van Hindu-India uitdrukte. Het succes van deze door India kruisende processies heeft de VHP in staat gesteld een enorm netwerk van lokale afdelingen door het gehele land op te bouwen, allemaal ter wille van de eenheid van India. Was de symboliek van de processies enkel op de eenheid gericht, de in 1984 gestarte actie om de Hindu heilige plaatsen te bevrijden van Moslim moskeeën laat duidelijk zien, dat er bij elk streven naar eenheid een onderscheid gemaakt wordt tussen 'wij' en 'zij'. In dit geval impliceert de eenheid van de Indiase Hindus een duidelijke scheiding tussen 'Wij Hindus' en 'Zij Moslims'. Er is natuurlijk geen beter middel om dit te bewerkstelligen dan de eis om de tijdens de heerschappij van de Moslim-vorsten op uiterst belangrijke Hindu heilige plaatsen gebouwde moskeeën te verwijderen. Het gaat hierbij niet alleen om Ram's geboorteplaats in Ayodhya, maar ook om Krishna's geboorteplaats in Mathura en om de belangrijke Vishvanath tempel in Benares. Deze moskeeën zijn enkele eeuwen geleden gebouwd, zodat ook de Moslims deze als historische heilige plaatsen in hun religie ervaren.

Na de VHP-functionarissen spraken enkele *sadhus* uit Ayodhya. De krachtigste spreker onder hen was de actieve abt van de Digambar Akhara, Paramahams Ramchandradas. Hij is een bekende figuur in de plaatselijke politiek van Ayodhya en ook in de politiek van de deelstaat is hij niet onbelangrijk. Op deze bijeenkomst vroeg hij zich luid af, waar de vele Ramanandis van Ayodhya waren gebleven, of het hen soms niet interesseerde dat hun god achter slot en grendel zat. Om deze uitdaging goed te begrijpen moeten we natuurlijk kijken wie er niet waren gekomen op deze bijeenkomst. Hierop en op de verdere rol van Ramchandradas in de gebeurtenissen aan het eind van vorig jaar in Ayodhya kom ik later terug. Na de Vishnuïtische *sadhus* waren een belangrijke Shivaïtische Dashanami-leider uit Hardwar, een leider van de *Gorakhnath Yogis* uit Gorakhpur en *sadhus* uit Kerala, Haryana en Bengalen aan de beurt. Hun toespraken kwamen eigenlijk allemaal op hetzelfde neer: dat India nu wel in 1947 onafhankelijk was geworden, maar dat de Hindus nog steeds geknecht werden. Het was toch te gek, dat het leger erop af was gestuurd om de Gouden Tempel in Amritsar van gewapende Sikhs te bevrijden, terwijl de tempel van Ram al sinds 1947 beheerst werd door gewapende politie. Het was daarom nodig dat Hindus alleen op die partijen gingen stemmen, die de heilige plaatsen weer teruggaven aan de Hindus. Tot zover de toespraken, waarin vooral die electorale oproep van belang is. We moeten ons namelijk realiseren, dat dit zich allemaal afspeelde vóór de dood van Mrs. Gandhi, die aan den volke had laten weten, dat er waarschijnlijk aan het begin van 1985 landelijke verkiezingen gehouden zouden worden. Het ging er dus om de politici onder druk te zetten met de Hindu-stem als prijs. Dat wil niet zeggen, dat er opgeroepen werd om bepaalde politieke partijen, zoals de *Bharatiya Janta Party* (BJP, de opvolger van de eerder genoemde Jan Sangh) te steunen. Dit zou ook eigenaardig geweest zijn, want één van de functionarissen van de VHP, die aan het begin van de bijeenkomst de menigte had toegesproken, was een vroeger *Congres(I)*-deelstaatsminister, D. Khanna, die nog steeds over grote invloed in zijn partij beschikte. Te vaak worden dit soort Hindu-nationalistische bewegingen verbonden met bepaalde politieke partijen, terwijl het veeleer gaat om een bre-

de coalitie van de grond te krijgen voor specifieke Hindu-doeleinden.

Wat direct opvalt, wanneer we de sprekers de revue zien passeren is, dat er naast twee functionarissen van de VHP een aantal leiders van belangrijke religieuze gemeenschappen, die elkaar in vroeger tijden naar het leven stonden, optreden. De Vishnuïten, Shivaïten en Tantristen gebroederlijk onder de banier van een godin die door geen van hen wordt aanbeden: *Bharat Mata*, Moeder India. Verder nog *Sadhus* uit Kerala, Haryana en Bengalen om het nationale karakter van de beweging te onderstrepen. Dit is waarschijnlijk een van de interessante aspecten van deze bevrijdingsbeweging, dat zij leiders van zeer verschillende religieuze gemeenschappen samenbrengt op één platform. Hierdoor staat zij op één lijn met de traditionalistische Hindu-'revival'-bewegingen die aan het eind van de vorige eeuw in de steden in Noord-India opkwamen. Deze bewegingen hadden tot doel 'het Hinduïsme' te verdedigen tegen aanvallen van 'buiten', namelijk van christelijke zending en Britse staatsbemoeienis, en van 'binnen', namelijk van Hindu-hervormingsbewegingen als de *Arya Samaj*. De meest succesvolle was de *Bharat Dharm Mahamandal*, die enerzijds de traditionele Hindu-rituelen wilde beschermen en anderzijds moderne doelen zoals de oprichting van de *Benares Hindu University* nastreefde. Deze bewegingen steunden op wat C. A. Bayly de *service and professional people* noemt en drongen pas door tot het platteland via de uiterst effectieve acties 'ter bescherming van de koe'.³ Aan het eind van de vorige eeuw werden overal op het platteland *Gaurakshini Sabhas* opgericht ter voorkoming van het slachten van de heilige koe door Moslimslagers. De verspreiding van de beweging was voornamelijk in handen van rondtrekkende *sadhus*, de leiders van de verschillende religieuze gemeenschappen, die hier — waarschijnlijk voor het eerst — gezamenlijk optrokken om de vermeende belangen van wat nu — ook duidelijker dan ooit te voren — de Hindu-gemeenschap was, te verdedigen.⁴

In deze lijn liggen nu ook de acties van de VHP. Alleen de tijden zijn veranderd. Het opkomende idee van de Hindu-gemeenschap kon aan het begin van deze eeuw vertaald worden in een nationalistische strijd tegen de Britten, met als vertaler bij uitstek de ascetische Gandhi. De vertaling was zeker succesvol, maar had zijn schaduwzijden. De grote mate van vervreemding die Moslims ten aanzien van de nationalistische beweging gingen voelen was van die schaduwzijden wel de belangrijkste. In de film *Gandhi*, die in het Westen met gejuich is begroet, wordt Gandhi weliswaar als de goedheiligman voorgesteld en de Moslim-leider Jinnah als de boze wolf, maar in wezen kan hun beider gedrag beter als verstrengeld opgevat worden, zonder er direkt de etiketten 'goed' of 'slecht' op te plakken. Ik wil natuurlijk niet beweren dat het Moslim-nationalisme, dat uitmondde in de roep om een eigen staat Pakistan, opkwam als een reactie op het Hindu-nationalisme. Integendeel, er zijn evenveel argumenten en waarschijnlijk betere voor de omgekeerde redenering. Het gaat er echter om, dat aan het eind van de vorige eeuw politiek-religieuze ideologieën opkwamen en door sociale bewegingen werden uitgedragen, waarin de noties van een 'Hindu-gemeenschap' en van een 'Moslim-gemeenschap' centraal stonden.

Zoals gezegd, de tijden zijn veranderd. Er is een Moslim-Pakistan en daarna een Moslim-Bangladesh ontstaan, terwijl India een seculiere staat

werd met een grote Hindu-meerderheid en een niet al te kleine, in bepaalde regio's geconcentreerde Moslim-minderheid. De VHP kan zich dus niet meer tegen de Britten richten, maar moet zich wenden tot de seculiere Indiase staat, geregeerd door een *Congress Party* die zowel gesteund wordt door grote groepen Hindus als door electoraal interessante groepen Moslims. Een duidelijke mogelijkheid ligt natuurlijk in het zich als Hindus politiek organiseren teneinde net als de Moslims een religieuze staat te creëren. In Noord-India zijn hier meerdere pogingen toe ondernomen, zoals in de *Ramrajya Parishad*. Deze partij werd gesteund door religieuze leiders van uiteenlopende richtingen en wilde Ram's koninkrijk op aarde vestigen. Dit soort pogingen zijn echter nooit succesvol geweest. De belangen van de verschillende regionaal dominante kasten en van de andere belangengroepen in de Indiase samenleving zijn steeds te uiteenlopend geweest om onder de banier van een Hindu-religieuze partij verenigd te kunnen worden tot een alternatief van dat eigenaardige conglomeraat van belangengroepen, dat *Congress Party* heet. Dat wil niet zeggen dat religie niet van belang is in de Indiase politiek, maar wel dat er niet iets is als een Hinduïsme, dat door één politieke partij vertegenwoordigd zou kunnen worden. Wel zijn er Hindu-kwesties die — zoals de beweging tot bescherming van de koe — basis kunnen zijn van brede acties. Deze kunnen echter weer op zeer uiteenlopende wijze gebruikt worden in de politieke arena.

Om nu weer terug te keren tot onze bijeenkomst, dan is het duidelijk dat het hier gaat om een typische Hindu-kwestie, die niet zozeer leidt tot politieke partijvorming, maar wel de potentie heeft uit te groeien tot een brede volksbeweging met verschillende politieke implicaties voor verschillende belangengroepen. Enkele van die implicaties voor belangengroepen in Ayodhya zullen we hieronder bekijken. We laten de processie daarom zonder ons verder door Uttar Pradesh trekken naar Lucknow, waar een petitie zal worden aangeboden aan de premier van de deelstaat.

II

Wie waren er niet van diegenen die je op de bijeenkomst op de oever van de Sarayu had kunnen verwachten? In de eerste plaats waren de *sadhus* van Ayodhya's grootste tempel Hanumangarhi niet vertegenwoordigd. In de tweede plaats zou je toch zeker de president van het *Ramjanmabhumi Seva Committee*, dat de geboorteplaats van Ram nominaal beheert, op deze bijeenkomst verwacht hebben. Hij was er echter niet. Tenslotte miste ik Ram Dayal Saran, die een ononderbroken devoot gezang (*akhand kirtan*) organiseert bij de moskee teneinde de geboortegrond te bevrijden. Waarom waren deze belangrijke mensen er niet? Dat de *sadhus* van Hanumangarhi er niet waren, was heel vreemd: zij zijn *nagas*, zogenaamde vechtende asceten die het naakte geweld niet schuwen als het om de verdediging van hun belangen gaat. We zullen in de volgende paragraaf over de geschiedenis van het conflict rond Janambhumi zien, dat deze *nagas* zich eigenlijk nooit onbetuigd hebben gelaten in conflicten met Moslims rond heilige plaatsen. Bo-

verdien is de gangbare legitimatie voor hun militaire training in worstelen en het hanteren van steekwapens, dat zij de plicht hebben de religie te beschermen. De belangrijkste reden dat de *nagas* zich niet achter de bevrijdingsbeweging scharden, was echter de angst dat de bevrijding wel eens zou kunnen slagen. Succes van de beweging zou een ernstige verstoring van de status quo in Ayodhya tot gevolg hebben. Op het moment — en dat is al zo vanaf het begin van deze eeuw — zijn de twee grote publiektrekkers onder Ayodhya's tempels vooral Hanumangarhi, het fort van de aap-god Hanuman en Kanakbhavan, het zogenaamde paleis van Ram en Sita, dat in handen is van een *trust*, voorgezeten door de vroegere vorst van Orccha. Dit betekent, dat Hanumangarhi en Kanakbhavan samen het grootste deel van de offeranden van de miljoenen pelgrims die elk jaar Ayodhya bezoeken, in ontvangst nemen. Het weer voor Hindoes toegankelijk maken van Ram Janmabhumi zou een duidelijke afname in inkomsten voor Hanumangarhi en Kanakbhavan impliceren, omdat het belang van de geboorteplaats ontegenzeggelijk groter is dan dat van beide andere plaatsen samen. Deze zouden zeker nog bezocht worden, maar de hoeveelheid offers zou afnemen. Het is een wat prozaïsche reden, maar *nagas* zijn ook maar mensen. Een andere — minder belangrijke — reden zou kunnen zijn, dat de *nagas* een nogal regeringsgetrouwe traditie hebben. Ze hebben hun land en tempel gekregen van de Moslim Nawabs in het begin van de achttiende eeuw; ze hebben — naar eigen zeggen — de Britten gesteund bij de *Mutiny* van 1857⁵ en volgens verhalen in Ayodhya hebben ze zich ook in de tijd van de nationalistische agitatie achter het Britse gezag geschaard. Het gaat de *nagas* van Hanumangarhi, die comfortabel genesteld zijn in hun tempel-fort, eerder om goede contacten met de overheid dan om het creëren van moeilijkheden. Vooral om het wegblijven van de *nagas* van Hanumangarhi riep Paramahansa Ranchandras zo uitdagerend: 'Waar zijn de inwoners van Ayodhya gebleven?' Hij is ook *naga*, maar van een andere suborde binnen de militaire organisatie van de Ramnandi *nagas*. Zijn suborde — die der Digambaras — is in het geheel van India belangrijker dan de Nirvani-suborde, waarvan de *nagas* van Hanumangarhi deel uitmaken. In Ayodhya is het belang van de tempel echter niet te vergelijken met dat van Hanumangarhi, wat hem duidelijk steekt. Daarom had zijn toespraak ook een toon die uitdagender was dan wanneer het alleen om het belang van de bevrijdingsbeweging gegaan was.

Verder schitterde de president van het *Ramjanmabhumi Seva Committee* Ramcaritradas door afwezigheid. Hij ziet er als een worstelaar uit en dat mag ook wel, want hij is een bekend en gevreesd woekeraar. Verder heeft hij overal in Ayodhya zijn economische en politieke belangen, onder andere op delen van de rivieroever die hij verhuurt aan brahmaanse priesters die daar hun rituelen uitvoeren. In het dagelijks leven is hij abt van een tempel vlakbij de rivier. Hij is dus een *sadhu* die volgens de theorie als celibatair monnik door het leven zou moeten gaan. Dat doet hij echter niet, want in een soort dubbelleven heeft hij een vrouw en twee zoons en een dochter. Hij is wat ik een gezeten *sadhu* zou willen noemen. In 1983 liet hij zich kiezen tot president van het genoemde comité, dat de geboortegrond beheert. Dit soort verkiezingen zijn eenvoudig te winnen, omdat ieder mag stemmen die zijn contributie betaald heeft. Door nu een aantal aanhangers

contribuant te maken, heeft men al snel een meerderheid te pakken. Maar waarom wilde Ramcaritradas zo graag president worden van dit comité? In feite beheert het comité namelijk niets. De moskee die op de geboorte-grond geplaatst is, wordt bewaakt door de regering. De Hinduses hebben echter een klein paviljoen voor de moskee opgericht, waar onophoudelijk door een aantal *sadhus* religieuze liederen worden gezongen. Om dit te bekostigen kunnen de pelgrims geld in een daarvoor aanwezig offerblok stoppen. Ondanks het feit dat hier geen Ram te vereren valt, gaat het volgens schattingen van ingewijden al gauw om enkele honderdduizenden aan rupees. Om deze vette pot ging het Ramcaritradas bij zijn verkiezing tot president.

Het is alleen nog niet zo gemakkelijk om de hand op het geld te leggen, want het wordt geïnd door de laatste afwezige op de bijeenkomst bij de rivier, Ram Dayal Saran. Deze trekt zich niets van het comité aan, legt al vanaf de jaren zestig geen financiële verantwoording meer af tegenover het tempelcomité, is met andere woorden een vrij ondernemer als *sadhu* die zelf het ononderbroken gezang bij de moskee organiseert. Het comité heeft hier in de loop der tijden steeds genoeg mee genomen, omdat Ram Dayal Saran volgens de berichten een *goonda*, een crimineel is, die de beschikking heeft over een klein legertje stevige volgelingen. Ramcaritradas beschikt daar echter ook over, zodat de eerbare burgers van Ayodhya al op een afstandje zaten te wachten hoe beider treffen zou aflopen. Maar tot dusver is er nog niets gebeurd, waarschijnlijk mede doordat door de publiciteit rond de bevrijdingsbeweging teveel de schijnwerpers op het geheel gericht hebben gestaan. Heeft Ram Dayal Saran al helemaal geen belang bij een overdracht van de geboortegrond aan de Hinduses, want het is zeker dat de overheid dan de zaak in handen zou nemen, Ramcaritradas zou in zo'n geval ook al totaal geen kans meer hebben op een deel van de inkomsten. Ramcaritradas heeft echter naar eigen zeggen nog een reden om niet achter de beweging te staan. Hij zegt goede contacten met de *Congress (I)* te hebben, die hem beloofd zou hebben 'iets' aan het probleem te doen. Boze tongen beweren daarentegen, dat de *Congress (I)* beloofd heeft hem te steunen bij de in 1985 te houden verkiezingen voor de gemeenteraad van Ayodhya. Dit laatste lijkt waarschijnlijker dan het eerste, aangezien de *Congress (I)* zeker niet van zins kan zijn geweest om de voor haar electoraal zo interessante Moslims voor het hoofd te stoten door de Hinduses de geboortegrond te geven. Zo blijken allerlei groepen en individuen, die Ram vereren niet veel belang te hebben bij de bevrijding van hun god.

III

De lezer zal zich ongetwijfeld al enige tijd afgevraagd hebben, hoe nu een moskee op een heilige plaats van de Hinduses is gekomen. Voor de beantwoording van deze vraag moeten we terug tot de zestiende eeuw. Volgens de plaatselijke overlevering stond er toen al eeuwen een tempel op Ram's geboortegrond, die daar was neergezet door de legendarische koning Vikramaditya. Aan het begin van de zestiende eeuw werd deze tempel beheerd

door de Hindu-*sadhu* Syamanand. De overlevering wil nu, dat twee Moslim-faqirs discipel werden van Syamanand om van zijn devote methodiek te leren. Dit is minder eigenaardig dan het lijkt, want er was in deze periode duidelijk sprake van wederzijdse beïnvloeding van Islam en Hinduïsme. Onder indruk van de grote kracht van Ram's geboortegrond wilden deze faqirs er echter een Islamitische plaats van maken. Hun kans kwam, toen de grondlegger van de Moghul-dynastie, Babar, Ayodhya bezocht. De faqirs beloofden Babar dat zij er op magische wijze voor zouden zorgen dat hij heerser over India zou worden, als hij de tempel zou verwoesten en op dezelfde plaats een moskee zou bouwen. Babar gaf zijn generaal Mir Baqi opdracht aldus te handelen en na allerlei moeilijkheden verwoestte deze de tempel en bouwde er gedeeltelijk met materiaal van de verwoeste tempel een moskee voor in de plaats. Dit is de overlevering, die overigens ook gedeeltelijk wordt bevestigd door inscripties op de moskee. De gang van zaken is bekend in de Indiase geschiedenis: religieuze leiders — in dit geval faqirs — dringen er bij de Moslim-heerser op aan het geloof der heidenen te onderdrukken en de Islam te verbreiden.

We moeten in dit verband echter uitkijken voor generalisaties. Het is niet zo, dat in het Moghul-imperium het Moslim-gezag er voortdurend op uit was de Islam te verbreiden ten koste van het Hinduïsme. De Moghuls waren er veeleer op uit om pragmatische allianties te sluiten met Hindu-vorsten en steunden ook *sadhus* en Hindu-tempels. Steeds is er echter ook de oproep van Moslim-geestelijken om het geloof te zuiveren en te verbreiden. Van deze oproep konden de Moslim-vorsten die gebruik maakten van Islamitische symboliek om hun heerschappij te legitimeren, zich niet distantiëren. Steun aan Hindu-tempels en de verwoesting ervan zijn daarom beide polen van een voortdurende slingerbeweging in de relatie tussen Moslim-heersers en Hindus. De slinger slaat naar de voor de Hindus positieve zijde uit tijdens het bewind van de Nawadh(Oudh) dat zich van het begin van de achttiende eeuw over een groot deel van Noord-India uitbreidt na een lange periode van afbrokkeling van het Moghul-imperium. Awadh is Ayodhya en de Hindu heilige plaats is ook tijdens het bewind van de eerste Nawab, Saadat Khan (1722—1739), centrum van dit regionale rijk. Later wordt het op enkele kilometers afstand gebouwde Faizabad de hoofdstad en nog later het op ongeveer 120 kilometers van Ayodhya gelegen Lucknow.

In de vooral door Hindus geschreven historische literatuur over Ayodhya wordt de verplaatsing van de regering van de Nawabs gezien als de bevrijding van de Hindu heilige plaats van Moslim-tiranannie. Vanaf deze tijd kon Ayodhya zich na eeuwen van onderdrukking eindelijk ontwikkelen tot belangrijk religieus centrum. Dit is echter een te eenvoudige en door de moderne tijd gekleurde voorstelling van zaken. Zoals Richard Barnett duidelijk aangeeft is het regionale rijk van Awadh voor een groot deel gebaseerd op de succesvolle samenwerking van Nawabs met Hindu-groepen.⁶ Regering en bureaucratie waren voor een belangrijk deel in handen van de Kayasth-schrijverskaste, terwijl het militaire apparaat bijna volledig werd beheerst door Shivaïtische *nagas*. De bloei van Ayodhya in de achttiende en negentiende eeuw is daarom duidelijk verweven met de bloei van het rijk van de Nawabs. Uit de documenten van deze periode blijkt ook een aanzienlijke patronage van

priesters en *sadhus* door de Nawabs en hun ministers. Zo schenkt Nawab Safdar Jang (1739-1754) grond aan Abbayramdas, de leider van de *Nirwani-nagas*, om een tempel voor Hanuman te bouwen. Tijdens de regering van Asaf-ud-Daulah worden vervolgens met steun van diens minister Tikaitray de fundamenten gelegd voor het huidige imposante tempel-fort Hanumangarhi. Ondanks pogingen van Hinduzijde wordt echter de moskee op Ram's geboortegrond niet vervangen door een tempel. Wel kunnen zowel Hindus als Moslims binnen de muren van de moskee hun rituelen uitvoeren, zoals dat waarschijnlijk ook in de Moghul-tijd mogelijk is geweest. Hoe dit precies in zijn werk is gegaan, is moeilijk te achterhalen. Volgens de overlevering was er een put, waarin de Hindus een bloemenoffer konden brengen.⁷

De betrekkelijk vreedzame coëxistentie van Hindus en Moslims werd echter in de loop van de negentiende eeuw, toen de Britten de macht van de Nawabs gingen overnemen, in toenemende mate bedreigd. Tijdens het bewind van de laatste vorst van Awadh, de vrijwel machteloze Wajid Ali Shah, komt de Islamitische zuiveringsdrang nog één keer tot uiting. De prediker Ghulam Husain verspreidt het gerucht, dat er vroeger in Hanumangarhi een moskee was. Hij roept zijn volgelingen op de ontheiliging van deze moskee te niet te doen en de *nagas* te verwijderen. Dit leidt tot een bloedig gevecht, waarbij Ghulam Husain wordt gedwongen te vluchten. Deze gebeurtenissen leiden tot grote onrust in geheel Awadh en Moslim-predikers roepen op tot een heilige oorlog tegen de Hindus van Ayodhya. Er wordt inderdaad een leger gevormd, tegen de uitdrukkelijke wens van Wajid Ali Shah. Dit leger wordt op zeven november 1855 bij Rudauli, voor Ayodhya, door de Britten tot staan gebracht.⁸ De Britten zijn echter zeker niet van plan om de indruk te wekken dat zij de Hindus steunen. Vanwege de toenemende spanningen tussen beide groepen verbieden zij de Hindus nog langer de moskee te betreden. Deze maatregel voorkomt niet alle problemen. Door de eerder genoemde acties ter bescherming van de koe laaien ook in Ayodhya de emoties hoog op. In 1912 en 1934 vallen Hindus de moskee aan, beide keren bij gelegenheid van het slachten van koeien tijdens de viering van het Moslim-feest *Bakr Id*. In 1934 komen honderden mensen om en grijpt het leger in. Na deze uitbarsting leggen de Britten een strafbelasting op van enkele honderdduizenden rupees aan de inwoners van Ayodhya.

Tengevolge van de scheiding van India en Pakistan in 1947 verandert de machtbalans tussen Moslims en Hindus natuurlijk aanzienlijk. Veel Moslims verlaten India en de Moslim-cultuur in India krijgt een aanzienlijke klap. Deze nieuwe situatie wordt echter niet tot uitdrukking gebracht in maatregelen om de moskee weer te vervangen door een tempel. De Indiase regering onder Nehru wenst een seculiere politiek te volgen. Een nieuwe ontwikkeling in het geheel doet zich voor, wanneer in de nacht van tweeëntwintig op drieëntwintig december 1949 Ram in de moskee verschijnt. Heel Ayodhya en omgeving is in rep en roer. Het blijkt niet alleen maar een gerucht, maar er staat inderdaad ineens een beeld van Ram in de moskee. *Commissioner* Syam Sundarlal Dar geeft de *District Magistrate* K.K. Nair opdracht dit beeld te verwijderen, maar deze weigert dit met als argument dat hij dan niet meer kan instaan voor de levens van de Moslims in het distrikt.⁹ Het leger wordt ingeschakeld om de bevrijding van Ram's geboortegrond te voorkomen, maar het beeld

wordt niet verwijderd. Vanaf 1950 wordt nu één keer per jaar toestemming gegeven aan het *Ram Janmabhumi Seva Committee* om het beeld in de moskee te vereren. Verder wordt door dit comité een ononderbroken zingen van religieuze liederen, een *akhand kirtan*, vóór de moskee georganiseerd, wat wordt uitgevoerd door Ram Lakan Saran, de voorganger van de huidige uitvoerder Ram Dayal Saran die zich, zoals we gezien hebben, grotendeels heeft losgemaakt van de bemoeienissen van het comité. Vanaf 1949 wordt er bovendien een juridische strijd gevoerd tussen vertegenwoordigers van Hindus en Moslims over de vraag, van wie nu de geboortegrond is. Deze strijd duurt nog steeds voort zonder dat er een eind aan lijkt te komen, waarmee de functie van de rechtspraak als bliksemafleider bij onoplosbare problemen in de Indiase samenleving treffend wordt geïllustreerd.

IV

Wat gebeurde nu in Ayodhya, na het vertrek van de processie naar Lucknow? Eigenlijk niet zoveel. Een aantal bekende *sadhus* was met de processie meegegaan om in Lucknow de petitie aan te bieden aan de gouverneur. Verder bereikten Ayodhya voortdurend berichten, dat Moslims bommen hadden geplaatst op de route naar Lucknow, berichten die overigens bijna gelijktijdig weer werden tegengesproken. De belangstelling voor de processie was buiten Ayodhya duidelijk veel groter dan in de heilige plaats zelf. Vooral in Lucknow schijnt het geheel een groot succes geweest te zijn. In Ayodhya gingen men weer over tot de orde van de dag, want de zeer religieuze maand *Kartik* stond voor de deur. De *sadhus* die naar Lucknow waren geweest, keerden weer terug en vertelden dat de processie nu doorging naar Delhi, waar hij in december zou arriveren. Ramchandradas verwachtte veel van de uitkomsten van de bevrijdingsbeweging en leiders van de conservatieve Hindu-facties in *Congress (I)* en leiders van partijen als de BJP zagen de beweging als een steun in de rug voor hun electorale positie.

Op dertig oktober werd echter mevrouw Gandhi door Sikh-strijders vermoord. Deze gebeurtenis veranderde de politieke situatie volledig. De *Congress (I)* geleid door de zoon van de vermoorde moeder des vaderlands, werd ineens weer het symbool van de Indiase natie, zowel voor Moslims als voor Hindus, terwijl de Sikhs werden gebombardeerd tot de *bad guys*. In feite werd nu de hele bevrijdingsbeweging een zinloos anachronisme, omdat de politieke situatie niet meer gepercipieerd kon worden in termen van tegenstellingen tussen Hindus en Moslims, maar alleen in termen van de Indiase natie tegenover de Sikhs. Dit was in ieder geval in Noord-India, waar grote groepen Moslims en Sikhs samenleven met de Hindu-meerderheid, duidelijk het geval.

De situatie is te illustreren met gebeurtenissen aan het eind van november, toen er in Ayodhya drie samenkomsten voor recitatie van het *Ramayana* — het epos van Ram — werden georganiseerd: één door de deelstaat-regering van Utara Pradesh, één door de nationale regering en één door Ramchandradas. Voor de eerste waren een aantal bekende regionale sprekers uitgenodigd, evenals enkele *sadhus* uit Ayodhya die de *Congress (I)* steunden en voor de tweede waren Hindi sprekende Indiërs uit alle delen van de wereld alsmede

twee Russen uitgenodigd. De derde bijeenkomst was een protest tegen deze door de regering georganiseerde bijeenkomsten, waarin het *Ramayana* werd gereciteerd terwijl de god zelf nog niet bevrijd was.¹⁰ Aan deze bijeenkomst deden allerlei lokale grootheden op het gebied van de *Ramayana*-recitatie mee. Terwijl de eerste twee bijeenkomsten redelijk goed werden bezocht, viel Ramchandradas' bijeenkomst volledig in het water. Zijn sprekers spraken voor elkaar, zonder publiek. Van alle kanten werd mij ook in vertrouwen meegedeeld, dat het geen pas gaf om dit soort bijeenkomsten tegen de regering te plannen nu de natie bedreigd werd. Tijdens de 'regerings'-bijeenkomst werd regelmatig gerefereerd aan de god Ram als symbool van de natie, als brug tussen de geloven en aan mevrouw Gandhi als een groot liefhebber van het *Ramayana*. Na afloop van zijn bijeenkomst vertrok Ramchandradas naar Delhi om daar de aankomst van de processie mee te maken en petitie aan te bieden aan de nationale regering. Hij kwam teleurgesteld terug. Niemand in Delhi was meer geïnteresseerd geweest in de bevrijding van Ram. De beweging was door onvoorziene omstandigheden stukgelopen. Ramchandradas steunde dan ook zonder voorbehoud de *Congress (I)* bij de nationale verkiezingen, die op een enorm succes voor Rajiv Gandhi uitdraaiden.

Zo zien we hoe onberekenbaar een politiek proces kan verlopen. De VHP had duidelijk de wind mee met haar succesvolle processie, de *Ekatmata Yajna*, van 1983. Ook de beweging om Ram in Ayodhya, Krishna in Mathura en Shiva in Benares te bevrijden leek niet zozeer op het lokale niveau van Ayodhya, maar wel in Uttar Pradesh en ook in de rest van Noord-India, succes op te leveren. De dood van mevrouw Gandhi gooide echter roet in het eten. De door de beweging aangesproken 'wij'- en 'zij'-sentimenten ten aanzien van Hindus en Moslims bleken niet meer gebruikt te kunnen worden na de Sikhmoord op mevrouw Gandhi, die ineens niet meer een controversieel politicus was, maar verheven werd tot de status van moeder des vaderlands. Om derhalve het politieke antagonisme van religieuze groepen, wat in India communalisme wordt genoemd, zoals vaak gebeurd uit statische concepten, zoals *primordial sentiments*, vastliggende waarden en normen te verklaren lijkt onjuist. Het gaat er juist om dat gevoelens en zingevingen niet gegeven zijn, maar in een politiek proces geproduceerd worden. De noties van een Hindu-gemeenschap en van een Moslim-gemeenschap bestaan zeker al eeuwen, maar deze noties worden pas dominante sentimenten en zingevingen in het politiek proces van de vorige eeuw. De Hindu-Moslim schermutselingen veranderen dan ook van karakter. Er is daarom geen sprake van een eeuwig en onveranderlijk antagonisme tussen Hindus en Moslims dat cultureel gegeven is. In de zestiende eeuw gaat het om faqirs die door de Moghul Babar gesteund worden bij het islamiseren van een Hinduplaats, terwijl anderzijds Moslim-vorsten Hindus steunen. In de achttiende eeuw breekt een bloeiperiode voor de Hindus aan, omdat ze een centrale rol spelen in de regionale regering van Awadh en pas in de Britse periode krijgen we wat we nu communalisme noemen. Ook het succes van de door de VHP georganiseerde bevrijdingsbeweging berust niet zozeer op een vastliggend antagonisme tussen Hindus en Moslims, maar op het politiek opwekken van religieuze sentimenten. In de veranderde politieke arena van Noord-India aan het eind van het vorig jaar konden deze sentimenten echter geen belangrijke rol meer spelen.

NOTEN

- 1 Dit artikel berust grotendeels op notities, gemaakt tijdens veldwerk in Ayodhya gedurende de laatste drie maanden van 1984. Dit veldwerk werd mogelijk gemaakt door een reisbeurs van de stichting WOTRO.
Ayodhya is een pelgrimsplaats met ongeveer 30.000 inwoners. Het is de geboorteplaats van de verlossende god Ram, één van de belangrijkste goden van Noord-India. Uttar Pradesh had in 1971 85 miljoen inwoners en was daarmee de grootste deelstaat van Noord-India. Het is een voornamelijk agrarisch gebied, waarin slechts ongeveer drie procent van de bevolking in de industrie werkt. Zie voor de historische ontwikkeling van Ayodhya tot de tweede helft van de achttiende eeuw: H. Bakker, *Ayodhya* (Dissertatie RU Groningen, 1984) Zie voor een antropologische beschrijving van Ayodhya als pelgrimageplaats: P. van der Veer, 'Structure and anti-structure in Hindu Pilgrimage to Ayodhya' in K. Ballhatchet en D. Taylor, ed. *Changing South Asia: religion and society* (Londen, 1984) en Idem, 'Brahmans: their purity and their poverty; on the changing values of Brahman priests in Ayodhya'. *Contributions to Indian sociology* (1985, ter perse).
- 2 Vertegenwoordiger van de Sikhs was Master Tara Singh die kort tevoren acties had gevoerd voor een eigen staat voor Sikhs, wat had geleid tot gewelddadige conflicten met de Jan Sangh en de RSS. Uit zijn deelname aan de oprichting blijkt reeds, dat het niet mogelijk is de VHP met laatstgenoemde organisaties te vereenzelvigen. Zie over Tara Singh's positie aan het begin van de jaren zestig: P. van der Veer, 'De Khalistanbeweging onder de Indiase Sikhs'. *Internationale Spectator*, XXXVII (1983)1, 43-47.
- 3 C. A. Bayly, *The local roots of Indian politics: Allahabad 1880 - 1920* (Oxford, 1975).
- 4 Zie over deze beweging: A. A. Yang, 'Sacred symbols and sacred space in rural India: community mobilization in the "Anti-Cow Killing Riot of 1893" '. *Comparative studies in society and history* (1980)576-596. Verder S. B. Freitag, 'Sacred symbol as mobilizing ideology: the North Indian search for a "Hindu" community'. *Ibidem*, 597-625.
- 5 Zie C. A. Bayly, *Rulers, townsmen and bazaars. North Indian society in the age of British expansion, 1770: 1870* (Cambridge, 1983) 362.
- 6 R. Barnett, *North India between empires. Awadh, the Mughals and the British, 1720 - 1801*. (Berkeley, 1980).
- 7 Deze situatie lijkt op die in Benares, waar een bron van wijsheid, *Jnana Vapi* voor de moskee die op de plaats van de verwoeste Vishvanath tempel is gebouwd, te vinden is. Zie: D. L. Eck, *Banaras: City of Light* (New York, 1982).
- 8 G. D. Bhatnagar, *Awadh under Wajid Ali Shah* (Benares, 1968).
- 9 K. K. Nair was aanhanger van de RSS. Hij en zijn assistent Gurudatta Singh moesten zich vanwege hun rol in het conflict terugtrekken uit de overheidsdienst. Zie over de verder politieke carrière van Gurudatta Singh als leider van Jan Sangh in Faizabad: H. A. Gould, 'Religion and politics in a U. P. constituency' in D. E. Smith, ed. *South Asian politics and religion* (Princeton, 1966) 51-74.
- 10 In Ayodhya werden vlugschriften verspreid met de retorische vraag: 'Gaat het hier om Ramayana-recitatie of om een politieke truc van een regering die onze god niet wil bevrijden?'